

Kiba
Lumberg

Potrhaná křídla

A
BERG

Vydání knihy finančně podpořily Ministerstvo kultury ČR, Státní fond kultury ČR, FILI — Finnish Literature Exchange a nadace Bader Philanthropies, Inc., jíž děkujeme za dlouhodobou podporu, která umožňuje systematickou péči o literaturu Romů v České republice.

**MINISTERSTVO
KULTURY**

Státní fond kultury ČR

F I L I

**FINNISH
LITERATURE
EXCHANGE**

***© Kiba Lumberg, Memesa-trilogia
(translation of Repaleiset siivet, the second part
of the trilogy), 2011
ISBN: 978-952-483-181-9***

***Translation © Viola Parente-Čapková, 2025
Cover picture © Kiba Lumberg
Czech edition © KHER, z. s., 2025
ISBN 978-80-87780-48-0***

1.

Vlak drkotá vstříc Helsinkám. Kolem se míhají vysoké komíny vápenky za Lappeenrantou a bílé hory. Jsem unavená. Zvednu nohy na sedadlo a natáhnu se. Hukot vlaku mě ukolébá do hlubokého spánku.

Stojím před starým dvoupatrovým domem. Je večer. V domě jsou velká okna s těžkými závěsy a spousta balkonů se zakrouceným železným zábradlím. Předzahrádku ohraničují růžové keře. Obejdu dům a dostanu se na zadní zahradu, kde jsou upravené květinové záhony, ke vchodu do domu vede pěšinka z bílých kamenů. Zabuším na černé dřevěné dveře bronzovým klepadlem, má tvar lví hlavy. Připadám si jako trpaslík před obrovskou branou do hradu, ve kterém bydlí kníže temnot.

Dveře se otevrou samy od sebe. Vstoupím do šeré místnosti. Je tam kulatý stůl, na kterém hoří svíce, a dvě kožená křesla. V jednom sedí strašně stará žena, přes šedivé vlasy má uvázaný šátek. Má zahnutý nos, zelené oči s těžkými víčky, tmavou pleť a její ústa připomínají žízní rozpraskanou zemi.

Posadím se do protějššího velkého křesla a mám pocit, jako by mě celou spolкло. Žena mě zkoumavě pozoruje. Ošklivě se rozkašle a vytáhne z kapsy bílý kapesník, který si přiloží na ústa. Všimnu si, že se trochu zabarvil do červena.

Přisaju se pohledem k jejím rukám. Dlouhé prsty, orlí drápy, hřbety rukou protkané žilkami. V hrůze sevru opěradla křesla. Zdá se mi, že okolní stěny a křeslo, kde sedím, dýchají ve stejném rytmu jako já. Je tu těžký vzduch. Ženě halí nohy vlněná černě pruhovaná sukně, kromě ní má na sobě černý vršek podobný živůtku a na něm stříbrný vzor, jako by byl živůtek posetý šperky. Nemůžu se ani pohnout. Upřeně se jí dívám do tváře a umírám strachy.

Žena zavře oči a z vysušených úst se ozve chrapotivý hlas: „Zdrhla jsi od svejch lidí. Seš houževnatá, ale eště mlíčňátko. Poslyš. Když se malý kuřátko vodbatolí z domácího dvorku, sežerou ho divoký zvířata. A to se může stát i tobě, dítě nebohý, zůstaneš na pospas lidskejmu šelmám. Seber se a vrať se, kam patříš. Nemusíš se vracet ke svejmu. Vidim dům bez střechy, tam se můžeš usadit, u gádžů. S těma tmavejma ze svýho kmene se eště setkáš a budeš se muset postavit tomu velkýmu strachu, před tím neutečeš, musíš se mu podívat z vočí do vočí. A musíš bejt trpělivá, dítě drahý. Pamatuj si, že každému je naložený takový břemeno, jaký unese, ani víc, ani míň. A teď ven z vlaku, honem! Vystupovat, šup!“ Najednou slyším za jejím hlasem další hlas. „Taavetti!“ Leknu se a vyskočím z křesla. „Tohle je varování,“ vykřikne stařena. Probudím se a horempádem se ženu ven z vlaku.

Na starém nádraží v Taavetti je ticho. Sem tam nějaký kolemjdoucí, do vlaku nastupuje jen jeden člověk. Dávám velký pozor, abych nepotkala jiné Romy. Víím, že nemůžu couvnout, už se nikdy nebudu moct vrátit domů k rodičům. Zdrhla jsem. Nechala jsem stát mladší sestřičku u cesty s nákupní taškou v ruce, jako kdybych šla nakupovat. Opustila jsem sestřičku i rodiče. Musela jsem. Utekla jsem a ukradla máminy peníze, za které jsem měla nakoupit jídlo. A co Manne, kterému jsem vyškrábala oči! Chtěl mě násilím vojet. Zničili by mě. Nemůžu se tam vrátit. Rozklepu se zimou, i když je teplý slunečný den.

V každém případě jsem tady. Vystoupila jsem z vlaku, než můj útěk mohl pořádně začít. Nemohla jsem neposlechnout tu starou ženu ze sna. Zdála se mi tak skutečná, tak známá. Jsem ještě celá omámená a rozespálá, ale přitom mám pocit, že to nebyl jenom sen.

Slunce praží. Dopotácím se na asfaltku. Černý povrch se vlní vedrem. Zvednu palec. Auta sviští kolem jako šípy a někteří spolujezdci na mě civí jako na zjevení. Asi zjevení jsem. Třináctiletá rozčepýřená romská holka stopuje u silnice. Nakonec mi zastaví nablýskaný modrý mustang. Někdo mi zdvořile otevře dveře. Za volantem sedí elegantní muž s kravatou a ptá se: „Tak kampak?“

„Do města. Do Lappeenranty.“

„Aha, tak si naskoč. Jedu tím směrem. Jsem poprvé takhle daleko na východě.“

Muž si to rozvážně hasí po silnici a soustředěně mě pozoruje. Postarší šéfovský typ. Ustupující linie

vlasů, hnědých a pečlivě ostříhaných, na spáncích trochu prošedivělých. V obličeji vypadá unaveně, ale pohled má jasný. Dívá se ale tak upřeně, že mě to znervózňuje.

„Jak to, že stopuješ takhle sama, takové mladé děvče?“

„Byla jsem na návštěvě u tety a řekla jsem si, že ušetřím peníze za vlak. Je to dost blízko, ale zas moc daleko na to, abych šla pěšky. Jedu domů.“

„Aha, aha.“

Kroutí divně nohama a působí neklidně. Rty se mu roztahují do slizkého úsměvu. Upřu pohled na silnici a mlčím. On taky. Úkosem vidím, že si rozepíná poklopec.

„Nemohla by ses dívat?“ říká zadýchaně.

„To teda nemohla!“ odseknu a odvrátím pohled ven z okna.

Chlap heká nad svým capouchem a já si říkám, kam jsem to hergot vlezla. Vraž si ho do chřtánu, hubo volezlá. Naštěstí se už na obzoru rýsuje rodné městečko. Dědek skučí a syčí jako prase hozený do kotle i s pindourem.

„Hele, tady teď tudy. Tamhle už je vidět fabrika. Teď ještě doleva a pak doprava, přesně tak.“

Dědek točí volantem celý rudý, s poklopem dokořán.

„Teď sem do dvora, tam si vystoupím.“

„Do prdele!“ zařve.

„Jo, tady mi zastavte!“

Chlap zastavuje před policejní stanicí a rychle si upravuje předek kalhot. Rozrazím dveře, klika mi zůstane v ruce. Hodím ji na přední sedadlo. „Tak

čau,“ řeknu a zabouchnu. Chlap zůstane s otevřenou pusou čučet na kliku a na mě. Pak šlápne na plyn a zmizí i se svou károu v provozu.

Jsem celá štajf hnusem. Copak tomu prasákovi nevadí mastit si péro před někým cizím? Jak může někdo klesnout tak hluboko, že začne předvádět ptáka na veřejnosti? Kdyby to tak napálil třeba do sloupu a pindour se mu zkroutil na preclík.

Jdu na policii. Je mi trapně z toho, co se v autě stalo, nechci říkat poldům o tom honibrkovi. Vždyť mají stejný brko sami. Kdybych jim to začala vyprávět, nejspíš by mi nevěřili.

„Dobrý den. Můžu požádat o ochranu?“ zeptám se policisty ve službě.

„Dobrej, dobrej,“ odpoví mohutný policajt a skloní se, aby si mě prohlídl přes vysoký stůl. „Jakou ochranu potřebuješ?“

„Nechci jít domů. Bojím se a necítím se tam v bezpečí. Mám strach, když se tam hádají a perou, a chci odtamtud pryč.“

„Poslyš. Já tě přece znám. Jseš Grönlundovic, Vikiho a Roosy,“ říká policajt.

„Jo, jmenuju se Memesa,“ odpovím.

„Podíváme se, co s tím můžeme udělat,“ říká policajt. „Ale jak může někdo chtít pryč z domova?“

„Já chci odtamtud pryč,“ říkám rozhodně.

„Půjdeme se zeptat Lauriho Tammiho, jestli by si tě někde nevzali.“

Policajt obejde stůl a vyjdeme po schodech do druhého patra, do chodby, kde jsou na každé straně dveře a taky židle pro čekající. Zaklepe na druhé dveře a pootevře je.

„Poslyš, mohl by sis převzít tady slečinku? Je Grönlundovic, dcera Vikiho a Roosy.“

Z místnosti se ozve odpověď, doprovázená skřípotem židle: „Jen ať jde dál.“

Policajt mě vede za loket do místnosti a sám odchází. Blížím se k velkému koženému křeslu, podobá se tomu, které jsem viděla ve snu o staré ženě. Sedí v něm šlachovitý muž se širokými rameny.

„Dobrý den. O co jde?“ říká Lauri Tammi.

„No, dobrý den. Když já se už nechci vrátit domů. Není tam klid.“

„Posaď se,“ říká muž klidně zvučným hlasem. Dívám se na jeho světlé vlnité dozadu sčesané vlasy, pár milých šedomodrých očí a pihu nad horním rtem. I obočí má úplně světlé. Má tmavěšedý oblek a kravatu a bleděžlutou košili.

„Jak se jmenuješ?“

„Memesa Grönlundová.“

„A kolik ti je?“

„Třináct.“

„A co podle tebe máme v té věci dělat?“

„Když já jsem nevěděla, kam jinam jít. Nechci, aby mě doma mlátili, bojím se tam.“

„Poslyš, děvče. Nebylo by nejrozumnější jít domů? Můžeme tě odvézt.“

Když jen pomyslím, že bych se měla vrátit domů, celá se roztřesu. Vyskočím ze židle a jdu k otevřenému oknu. Je jím vidět na ulici a je tak vysoko, že bych se mohla pádem z něho zabít. Dovnitř doléhají zvuky městského ruchu. Lauri Tammi je skokem u mě a chytne mě oběma rukama.

„Zabiju se! Nevrátím se tam!“ křičím.

„Uklidni se, děvče, uklidni se,“ říká policista a pevně mě drží.

Posadím se na židli a brečím. Tammi si narovná kravatu.

„Podíváme se, co se dá dělat. Ale teď už je tolik hodin, že jsou všechny úřady zavřené. Můžeme to začít řešit zítra. Takže zůstaneš na noc tady.“

„V base?“

„Jo,“ odpoví Tammi.

Dole mi mohutný policajt otevře dveře cely. V místnůstce je úzká pryčna, lavor a záchodová mísa bez prkýnka. Ze stropu visí holá žárovka.

Policajt říká: „Snaž se tu zabydlet. Přinesu ti později něco k jídlu.“

Posadím se na kraj lavice a zuju si boty. Jsem vyčerpaná. Přitáhnu si kolena až k bradě a schoulím se na pryčně.

Cítím, že u pryčny někdo stojí, ale nemůžu se pohnout. Údy mám jako ochrnuté, neposlouchají povely z mozku. Silou vůle se mi podaří pootevřít oči. Je tam zase, stařena, a dívá se na mě moudrýma očima. Vytrhnu se ze spánku.

„Neboj se, holčičko moje. To jsem přece já, Emilia.“ Hlas jí už nezní tak chraptivě jako dřív, a i šaty má jiné. Má na sobě černý živůtek pošíty zářivě modrými flitry a romskou sukni, jejíž horní část je z červené látky a je ozdobená modrou lesklou stuhou. Na prstech má masivní prsteny a v uších se jí houpají velké zlaté kruhy. Vypadá blahobytně. I vlasy se zdají černější, i když v nich probleskují šedivé pramínky.

„Teď mě poslouchej. Věci se většinou dají samy do pořádku. Jen se teď ničeho neboj, dítě moje.“

„Kdo vy vlastně jste?“

„Jsem tvoje rodina, máma tvýho táty, a přijdu k tobě pokaždý, když to budeš potřebovat. To je úkol, kterej mám splnit. A řeknu ti ještě to, že musíš žít život tak, jak to bylo určený, a časem pochopíš, proč se za tebou občas zastavím.“

„Ale poslyšte. Vy přece nejste živá,“ říkám.

„Ty poslouvej, Memeso. Mrtví jsou živější než spousta živejch, takovejch, co jsou duševně mrtví už při narození. Moc teď nešpekuluj. Eště to všechno pochopíš, dítě drahý, až přijde čas. Až čas dozraje a budeš starší.“

Odněkud zdaleka je slyšet cinkání nádobí. Místnost potemní a Emilia zmizí. Jsem sama v policejní cele. Tmavá žena, která přišla zdaleka, už mě tolik neděsí. Vždyť je to tátova máma, o které mi tolik vyprávěl. Emilia umřela na tuberkulózu. Ještě na smrtelné posteli řekla tátovi: „Synáčku můj drahej, já teď odcházím, ale ty přežiješ, jestli si budeš pamatovat, že nesmíš za žádnou cenu jíst ze stejného nádobí jako tuberáci.“ Táta byl už v sedmi letech poloviční sirotek. Emilia mi připadá známá, připomíná mi tátu Vikiho. Zelený oči a nos jako papouščí zobák.

„Hej, slečno Memeso. Vzbud' se! Je čas se najíst.“

Ten mohutný policajt, který mě přijímal, stojí vedle postele s tácem v ruce. Vyskočím z pryčny jako čertík z krabičky.

„No tak, jen klídek. Tady máš jídlo.“

Policajt pokládá tác na postel.

„Koukej, brambory, párky, chleba a mlíko.“

Vůně jídla mě praští přes nos a pochopím, že mám hlad. Poděkuju a pustím se do toho s pořádnou chutí.

Kiba Lumberg (*1956 Lappeenranta) je finská umělkyně, spisovatelka, galeristka a lidskoprávní aktivistka z romské skupiny Kale. Ve svém díle často čerpá z dětství stráveného uvnitř této ultrakonzervativní komunity, ze které ve třinácti letech za dramatických okolností uprchla. Kritikou patriarchátu v uzavřené domovské kultuře, jakož i otevřenou lesbickou orientací si mezi Kale vysloužila status odpadlíka a bylo jí dokonce usilováno o život. Vystudovala hudbu a výtvarné umění v Helsinkách. Poprvé na sebe upozornila scénářem k televizní minisérii z romského prostředí ***Tmavá a zářivá krev*** (1997). Její instalace ***Černý motýl*** se stala symbolem 1. romského pavilonu na Benátském bienále v roce 2007. Českým čtenářům se poprvé představila v roce 2024 stejnojmenným románem, který je prvním dílem autobiografické trilogie ***Memesa*** (2011), v níž

*Z finského originálu Repaleiset siivet, druhého dílu
trilogie Memesa (Memesa-trilogia, Turku, 2011),
přeložila Viola Parente-Čapková.*

Odpovědná redaktorka — Karolína Ryvolová

Redakce překladu — Lenka Fárová

Korektura češtiny — Barbora Vilímová

Grafická úprava a sazba písmý

*Svět Kniha (Luigi Gorlero) a Trans Sans
(Matyáš Machat) — Čumlivski&Horváth*

Praha 2025

Počet stran — 248

RG

ANÍ

1.5.

kher

Vydalo Nakladatelství KHER, z. s.,

Veverkova 1172/33

170 00 Praha 7

ISBN 978-80-87780-48-0

www.kher.cz

nakladatelstvi@kher.cz

facebook.com/nakladatelstvikher

instagram.com/nakladatelstvikher

Třináctiletá Memesa utekla z domova. Na konci prvního dílu vygradovalo všudypřítomné ponižování a násilí na ženách v silně konzervativní romské komunitě finských Kale pokusem o její znásilnění, a svobodomyšlná dívka se rozhodla jednat. Zkouší se gádžovským světem protlouct sama: nejprve v dětském domově, kam se nechala dobrovolně umístit, později v pastáku, a nakonec v internátní škole. Všude naráží na předsudky a rasismus, ale setkává se i s podobně poznamenanými mladými lidmi, kteří pro ni mají pochopení. Na své cestě institucemi a dospíváním si postupně uvědomuje, že čelí další formě vyloučení – přitahují ji totiž ženy. Bouřlivými událostmi ji ve snech a vizích provází její babička Emilia, která na svou chráněnkou po romsku dohlíží ze zázvětí.

Druhý díl autobiografické trilogie Kiby Lumberg je drsný jako prostředí, ve kterých se odehrává, ale i křehký a introspektivní jako vypravěččino nitro.

